

ศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พุทธจรีตกับคัมภีร์ปฐมสมโพธิ A Comparative Study Between Bhuddhacarita and Pathamasombodhi

อภิวัฒน์ชัย พุทธจร

Abhiwatchai Buddhacorn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkai Campus

E-mail: Jomjon2003@gmail.com

บทคัดย่อ

ความคล้ายคลึงกันของเนื้อหาในคัมภีร์พุทธจรีตและปฐมสมโพธิ ได้แก่ เรื่องการประสูติ การเสด็จออกผนวช การบำเพ็ญตบะ การแสดงปฐมเทศนา การดับขันธปรินิพพาน การจัดงานถวาย พระเพลิงและการแบ่งพระบรมอัฐิของพระพุทธเจ้า รวมถึงหลักคำสอนหลักของพระพุทธองค์ก็มีความเหมือนกัน ส่วนบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทั้งสองก็มีบทบาทที่คล้ายคลึงกัน

ความแตกต่างกันของคัมภีร์พุทธจรีตและปฐมสมโพธิ ได้แก่ เรื่องการบรรลุลุทธิธรรมของพระพุทธองค์และหลักธรรมพื้นฐานที่ใช้ในการประกาศพระศาสนา โดยในคัมภีร์พุทธจรีตใช้หลักไตรลักษณ์เป็นพื้นฐาน ส่วนคัมภีร์ปฐมสมโพธิใช้หลักอนุပ္พกิกถาเป็นพื้นฐาน นอกจากนี้บทบาทและหน้าที่ของพระอุทายีก็มีความแตกต่างกัน

คำสำคัญ: ศึกษาเปรียบเทียบ, พุทธจรีต, ปฐมสมโพธิ

Abstract

The similarity of subject matters in Buddhacarita Canon and Pathamasombodhi canon was about birth, ordination, meditation, first sermon, Nirvana, funeral ceremony and distributing Buddha's relics including main teaching of Buddha. As for people mentioned in canon was also same.

Different matters in Buddhacarita Canon and Pathamasombodhi canon was about acknowledging Dhamma of Buddha and basic Dhamma principle used in declaring religion. In Buddhacarita Canon, it was a basic as for Pathamasombodhi

canon, it used gradual instruction principle. Beside this, role and duty of Phra Uthayee was also different.

Keywords: Comparative Study, Buddhacarita, Pathamasombodhi

1. บทนำ

มนุษย์เกิดมาความรู้สึกต่าง ๆ ทั้งความกลัว ความสุข ความทุกข์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดในตัวมนุษย์เอง แล้วแต่ว่าใครจะได้รับสิ่งเหล่านี้มากน้อยเพียงใด ถ้าใครได้รับความสุขก็ถือว่าผู้นั้นได้สั่งสมบุญกุศลมาแล้วในปางก่อน จึงได้รับแต่สิ่งที่ดี ๆ ในปัจจุบัน ส่วนความทุกข์นั้น ถ้าใครได้รับก็จะมีตัวบ่งชี้ว่า ผู้นั้นได้รับกรรมมาแต่ปางก่อน ซึ่งเป็นกรรมที่ไม่ดี เป็นอกุศลกรรมที่ตัวเองได้สั่งสมไว้ ส่วนความกลัวนั้น มนุษย์ได้รับผลในปัจจุบัน ไม่มีตัวชี้วัดว่าได้รับกรรมมาแต่ไหน และสั่งสมกรรมใดไว้แต่ไหนหลัง จึงได้รับความกลัวนี้ เมื่อมนุษย์เรามีความกลัว จึงเป็นเหตุให้มีการนำสิ่งต่าง ๆ มาเป็นตัวป้องกันสิ่งที่ตัวเองกลัว จึงได้หาที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของตัวเองไม่ให้เกิดความกลัว ถ้ามีความกลัวก็ให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ เป็นเหตุให้มีการบูชาเกิดขึ้น และการบูชานั้นก็แล้วแต่ผู้ที่ได้รับการปลุกฝังจากผู้ที่เป็นผู้นำ ถ้าผู้นำชักจูงให้บูชาต้นไม้ เหล่าบริวารก็ย่อมบูชาต้นไม้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงเกิดการบูชากันขึ้น มีทั้งการบูชาภูเขา ต้นไม้ พระอาทิตย์ พระจันทร์ มีการบูชาไฟ วิญญาณ ดังนั้นเป็นต้น ซึ่งการบูชาเหล่านี้เป็นบ่อเกิดแห่งลัทธิต่าง ๆ ขึ้น คนที่มีความเชื่อความศรัทธาในลักษณะเดียวกันก็จะนับถือ บูชาเหมือนกัน ทั้งที่เป็นเทวนิยม และอเทวนิยม และมีการพัฒนาขึ้นจนเกิดเป็นศาสนาขึ้น และศาสนาแต่ละศาสนาก็มีบ่อเกิดที่แตกต่างกัน บางศาสนาก็เกิดจากสิ่งมหัศจรรย์ที่ปรากฏขึ้นมาตามธรรมชาติ บางศาสนาเกิดขึ้นมาจากความกลัว บางศาสนาเกิดขึ้นมาด้วยความทุกข์ แล้วแต่ว่าผู้ที่เป็นผู้นำของศาสนานั้นจะประสบมา

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นผู้ที่เห็นความทุกข์และความเปราะบางใน ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ของผู้ที่มาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร เป็นเหตุให้พระองค์ได้แสวงหาหลักธรรมเพื่อที่จะรอดพ้นจากการเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะแห่งนี้ ดังนั้นพระองค์ได้ค้นพบหลักธรรม ซึ่งเป็นความจริงอันประเสริฐ เป็นความจริงที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์โลกทุกคน คือ หลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหลักความจริงอันประเสริฐ เป็นความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นพระอริยะ อันประกอบไปด้วย

1. ทุกข์ ความทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก สภาวะที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสาร และความเที่ยงแท้

2. ทุกขสมุทัย เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

3. ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นแล้ว

4. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือปฏิบัติที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค มีทั้งหมด 8 ทาง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543: 155)

สิ่งเหล่านี้เป็นธรรมชาติที่ใครได้นำมาปฏิบัติก็จะเป็นหนทางที่จะเป็นผู้ที่ประเสริฐกว่าผู้ใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นเทวดา มนุษย์ แม้กระทั่งพรหมที่ศาสนาพราหมณ์เห็นว่าเป็นผู้ที่ประเสริฐที่สุด เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้ว พระองค์ได้มีความเมตตาต่อผู้ที่ถูกความทุกข์ในวัฏฏะให้รอดพ้นจากความทุกข์ จึงทรงแสดงธรรมที่พระองค์ได้เห็นเองและเป็นเหตุให้เกิดความสุขที่แท้จริง คือ พระนิพพาน ให้แก่ประชาชน และด้วยพระปัญญาคุณ ที่พระองค์นั้นสามารถที่จะแสดงธรรมให้ถูกกับจริตของแต่ละบุคคล เพราะเหตุที่มนุษย์ทั้งหลายนั้นมีความรู้ มีสติปัญญาที่แตกต่างกัน การแสดงพระธรรมให้แก่ผู้ที่รับฟังในระดับเดียวกันไม่ได้ ด้วยพระปัญญาคุณนี้ พระองค์จึงได้แบ่งบุคคล 4 จำพวก (อง.จต. 21/133/135) คือ 1. อุกมภูติญญ ผู้อาจรู้ธรรมแต่พอท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง 2. วิปจิตัญญ ผู้อาจรู้ธรรมต่อเมื่อท่านอธิบายความแห่งหัวข้อนั้น 3. เนยยะผู้พอแนะนำได้ 4. ปทปรมะ ผู้มีทิเป็นอยู่อย่างยิ่ง ด้วยพระกรุณาพระองค์จึงได้กล่าวสอนเหล่าชนที่พระองค์ได้แบ่งแยกนั้น ตามสมควรที่บุคคลใดจะรับพระธรรมนั้น ๆ ได้ เป็นเหตุให้บุคคลเหล่านั้นพ้นจากความทุกข์ที่ต้องมาเวียนว่ายตาย เกิดในสังสารวัฏฏ์นี้ ดังนั้น พระองค์จึงได้รับการยกย่องจากบุคคลโดยทั่วไปว่า

“พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม พระองค์ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตามทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง” (ที.สี. 9/179/118)

พระพุทธองค์นั้นเป็นผู้ที่ควรได้รับการยกย่องอย่างที่กล่าวมานี้ พุทธศาสนาทั้ง 2 นิกาย คือ พุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน ได้มีการประพันธ์ ชีวประวัติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้มากมาย ซึ่งแล้วแต่จะมีการประพันธ์ไว้อย่างวิจิตรการตาเพียงใด อย่างมหายานได้ประพันธ์ถึงความงามของพระองค์ ว่าสตรีนางใดที่พบเห็นในความงามที่มีในพระองค์แล้ว บางคนถึงตัวสั่นไม่สามารถที่จะควบคุมตัวเองได้ ซึ่งทางมหายานนั้นได้มีการแต่งชีวประวัติของพระองค์ไว้เป็นจำนวน

มาก ซึ่งแต่ละเล่มก็มีความวิจิตรแล้วแต่ว่า ผู้ใดต้องการที่จะให้พระองค์นั้น มีความพิสดารอย่างไหนมากที่สุด แต่ความพิสดารนั้นได้ไม่ได้บิดเบือนหลักคำสอนในทางพุทธศาสนาเลย เช่นคัมภีร์พุทธจรีต ก็ได้พรรณนาถึงพระองค์และวงศ์สกุลของพระองค์ได้อย่างดี และคัมภีร์ปฐมสมโพธิได้พรรณนาถึงการเสด็จอุบัติของพระองค์ การแสวงความหลุดพ้นและการดับขันธปรินิพพานเป็นอย่างดี

คัมภีร์พุทธจรีต เป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญที่นำเอาเรื่องราวประวัติความเป็นมาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาเป็นฝ่ายของมหายาน ตั้งแต่พระองค์บังเกิดในโลกมนุษย์ การเสด็จออกผนวช การตรัสรู้ธรรม เสด็จดับขันธปรินิพพาน จนถึงแจกพระธาตุและคัมภีร์เล่มนี้ยังได้รับการยกย่องว่าเป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าควรที่จะนำไปเป็นแบบอย่างให้แก่สังคม และเรื่องราวในวรรณกรรมนี้ก็สามารถที่จะมีการพิสูจน์ให้เห็นจริงถึงตัวบุคคลผู้ที่อยู่ในเรื่องราว เป็นบุคคลผู้ที่ควรยกย่อง เป็นผู้ที่ได้รับการนับถือเป็นอย่างมาก ทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน จนได้รับการยกย่องว่าเป็นมหากาพย์ ประวัติศาสตร์หรือวรรณกรรมต่าง ๆ นั้น ถ้าไม่มีคุณค่าควรที่จะนำไปเป็นแบบอย่างแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะได้รับความเป็นมหากาพย์ได้ ดังนั้น คัมภีร์พุทธจรีตนี้ จึงเป็นวรรณกรรมควรที่จะนำไปเป็นแบบอย่างที่ดี

คัมภีร์ปฐมสมโพธิเป็นวรรณคดีที่มีความสำคัญที่นำเอาเรื่องราวประวัติความเป็นมาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เป็นฝ่ายของเถรวาท ตั้งแต่พระองค์ยังประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต การเสด็จอุบัติของพระองค์ การแสวงความหลุดพ้นและการดับขันธปรินิพพาน จนถึงแจกพระธาตุ และคัมภีร์เล่มนี้ยังได้รับการยกย่องว่าเป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าควรที่จะนำไปเป็นแบบอย่างให้แก่สังคม เป็นบุคคลผู้ที่ควรยกย่อง เป็นผู้ที่ได้รับการนับถือเป็นอย่างมาก ทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน

เมื่อทั้ง 2 นิกายได้มีการเรียบเรียงพุทธประวัติของพระองค์แล้ว ถึงแม้ว่าจะมีพระศาสดาพระองค์เดียวกันก็ตาม ทั้ง 2 นิกายยอมให้ความสำคัญในประวัติของพระองค์ที่แตกต่างกัน ให้ความสำคัญวิจิตรพิสดารที่แตกต่างกัน จุดเน้นของนิกายก็มีความแตกต่างกัน หรือมีบางส่วนที่ได้มีการประพันธ์ที่คล้ายคลึงกัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิเคราะห์ คัมภีร์พุทธจรีตและคัมภีร์ปฐมสมโพธิ เพื่อให้ทราบถึงประวัติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เป็นฝ่ายมหายาน และเถรวาท ว่าคัมภีร์พุทธจรีตของฝ่ายมหายานนั้นได้ให้ความสำคัญแก่ประวัติของพระองค์อย่างไร และคัมภีร์ปฐมสมโพธิของฝ่ายเถรวาทให้ความสำคัญอย่างไร และ รวมถึงการนำเอาคัมภีร์ทั้ง 2 มาเปรียบเทียบถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันอย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคัมภีร์พุทธจรีตในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน
2. เพื่อศึกษาคัมภีร์ปฐมสมโพธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พุทธจรีตในพระพุทธศาสนาเถรวาทและปฐมสมโพธิในพระพุทธศาสนาเถรวาท

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พุทธจรีต และคัมภีร์ปฐมสมโพธิ รวมถึงเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. วิเคราะห์ข้อมูล
3. สรุปผลการศึกษา
4. นำเสนอข้อมูล

4. สรุปผลการวิจัย

พระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน จักมีข้อปฏิบัติที่แตกต่างกัน ซึ่งฝ่ายเถรวาท จักเน้นที่พระวินัย ส่วนฝ่ายมหายานจักเน้นที่พระธรรมก็ตาม แต่ทั้งสองฝ่ายยังให้ความสำคัญเกี่ยวกับ พระชีวประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามแนวคิดของปราชญ์ทางศาสนาของฝ่ายตน ทั้งมีการทำให้ พระประวัติของมีความพิสดารในด้านต่าง ๆ ทั้งการประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพาน เพื่อที่จักทำให้ผู้ที่ได้อ่านได้ให้ความสำคัญและบังเกิดความเลื่อมใสศรัทธา โดยมีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1. คัมภีร์พุทธจรีต

- พระองค์ประสูติมาสามารถเกิดได้เจ็ดก้าว ได้ทอดพระเนตรไปในทิศทั้งสี่แล้วตรัสว่า “เราเกิดมาเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก นี่เป็นการเกิดในโลกครั้งสุดท้ายของเรา” และได้มีสายน้ำเย็น และน้ำอุ่นไหลลงมาจากท้องฟ้า

- พระองค์ประสูติได้ 10 วันพระราชาได้มีการจัดเลี้ยงพราหมณ์ ได้มีการขนานพระนามของพระกุมาร ว่า สรวารณสีหะ และพระมารดาก็ได้ทิวศต

- พระกุมารอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธราแล้ว ได้ประสูติพระโอรสและตั้งชื่อพระโอรสนั้นว่า ราหุล

- พระกุมารได้เกิดความสังเวช เพราะเห็นไส้เดือน สัตว์เล็กสัตว์น้อยนอนตาย เพราะถูกไถดัด และได้ทอดพระเนตรเห็นชาวากำลังไถ และวัวที่กำลังทนทุกข์อยู่ในที่แจ้ง เห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ ทรงสดับถึงความดับทุกข์และทรงเห็นความวิปัสของเหล่าสตรีทั้งหลาย

- พระกุมารเสด็จไปยังอาศรมของฤๅษีการควะ ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความมรณ ซึ่งมิผู้
กวางและนกอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และได้ผนวชเป็นเพศบรรพชิตในที่นั้น

- พระองค์ได้บรรลุญาณดังนี้

1. ทรงระลึกถึงการเกิดขึ้นในชาติก่อนได้
2. พระองค์ทรงได้รับทิพยจักขุ ทรงทอดพระเนตรเห็นการจุติและการอุบัติของ
สัตว์โลกทั้งหลายที่ทำทั้งกรรมดีและไม่ดี

3. พระมุนีทรงพิจารณาเห็นลำดับแห่งปัจจุสมุปบาท

4. บรรลุพระสัพพัญญุตญาณอันไม่มีความเปลี่ยนแปลง

- พระพุทธรองค์ทรงแสดงพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นเทศนาแรก แก่นักบวชทั้งห้าฟัง
และท่านเถาณทินยะได้ดวงตาเห็นธรรมและบวชเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา

- พระพุทธรองค์ทรงเสด็จไปยังแม่น้ำในรัฐชรา ได้มีพญามารมาอาราธนาให้พระองค์
ทรงเข้าสู่นิรวาณ พระพุทธรองค์เข้าสู่สมาธิตามแบบโยคะ และทรงปลงพระชนมายุสังขาร ทำให้
แผ่นดินไหว

- พระพุทธรองค์ทรงตรัสสอนพระสาวกทั้งหลายก่อนที่จะเข้าสู่นิรวาณ พระสาวก
ทั้งหลายให้ปฏิบัติต่อพระปราฏิโมกข์ในฐานะเป็นอาจารย์และตรัสปัจฉิมโอวาทด้วยความไม่
ประมาท

- พระพุทธรองค์ได้เข้าสู่ปฐมฌานไปจนถึงสมาบัติ 9 จากนั้นจึงเข้าฌานย้อนกลับโดย
ปฏิโลมไปจนถึงปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้วเข้าฌานต่อไปอีกจนถึงจตุตถฌานครั้งออกจาก
จตุตถฌานจึงเข้าสู่มหาปริณิรวาณ

2. คัมภีร์ปฐมสมโพธิ

พระองค์ประสูติได้ร่มไม้สาละ อุทยานลุมพินีวัน ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์ และกรุงเทวทหะ
ตรงกับขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 ก่อนพุทธศก 80 ปี เสด็จดำเนิน 7 ก้าว ทรงเหยียวกุฬาวุฑฒิ์ และทรงเปล่ง
วาจาว่า “เราเป็นยอดของโลก เราเป็นใหญ่ในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลกความเกิดของเรานี้
เป็น ที่สุด บัดนี้ความเกิดอีกมิได้มี”

วันที่ 5 พระเจ้าสุทโธทนะ ได้เชิญพราหมณ์มารับประทานอาหาร จำนวน 108 คน
ตั้งพระนามของพระโอรส 2 พระนาม คือ

1. พระกุมารมีพระรัศมีโอภาสออกจากพระวรกาย จึงมีพระนามว่า อังคีรสราชกุมาร
2. พระโอรสต้องการประโยชน์ใดจักสำเร็จประโยชน์ทุกประการจึงขนานพระนามว่า
สิทธัตถะ แปลว่า ผู้มีความต้องการสำเร็จหรือสำเร็จตามความต้องการ

- วันที่ 7 พระนางสิริมหามายาทรงทิวักต

ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธราหรือพระนางพิมพา ทรงประสูติพระราชโอรส 1 พระองค์ คือ พระราहुลกุมาร

พระองค์เสด็จออกผนวช เพราะทรงพบเห็น คนแก่ คนเจ็บ คนตาย บรรพชิตผู้สงบ ทรงเป็นห่วงอนาคตของพระโอรสและสังสารวัตรมนุษย์ทั้งหลายและทรงเห็นอริยาบถของนางสนมที่กำลังนอนหลับไหลไม่ได้สติ

เจ้าชายสิทธัตถะทรงเสด็จผนวช โดยมีนายฉันทะและม้ากัณฐกะออกไปด้วย พระองค์ทรงผนวชที่ริมฝั่งแม่น้ำอโนมาณี โดยมีขณิกการพรหมนำเครื่องอัฐบริขารมาถวาย เมื่อผนวชพระองค์ทรงประทับที่อนุปิยัมพวัน แขวงมัลลชนบท

พระองค์ได้บรรลุญาณดังนี้

1. ในปฐมยาม ทรงบรรลุรูปเพนิวาสนุสติญาณ ทรงระลึกชาติได้
2. ในมัชฌิมยาม ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ หรือทิพยจักขุญาณ ทรงรู้การเกิดและการดับของสัตว์ทั้งหลาย

3. ในปัจฉิมยาม ทรงบรรลุอาสวักขยญาณ คือ ทรงสิ้นอาสวะกิเลสทั้งหลาย คือตรัสรู้ริยสัจ 4 โดยทรงพิจารณาปัจจุสมุปบาทและขั้น 5 อันเป็นต้นทางการเข้าถึงซึ่งริยสัจ 4

- พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นเทศนาแรก แก่ปัญจวัคคีย์ทั้งห้าฝั่ง และโกณฑัญญะพรหมณ์ได้ดวงตาเห็นธรรม และบวชเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา

มารจึงได้อารธนาให้พระพุทธองค์ทรงเข้าสู่พระนิพพาน พระพุทธองค์จึงทรงรับคำอารธนานั้น พระพุทธองค์จึงทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ เมืองเวสาลี ตรงกับวันมาฆบูชา

พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนทให้ภิกษุทั้งหลายมาประชุมกันและตรัสว่า ในกาลที่พระพุทธองค์ปรินิพพานพระธรรมวินัยทั้ง 84,000 พระธรรมชั้นจกเปนศาสดาแทนพระองค์ และตรัสปลงนิมโอาทแก่เหล่าภิกษุว่า สังขารมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ภิกษุจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม พระพุทธองค์ได้เข้าสู่ปฐมฌานไปจนถึงสมาบัติ 9 จากนั้นจึงเข้าฌานย้อนกลับโดยปฏิโลมไปจนถึงปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้วเข้าฌานต่อไปอีกจนถึงจตุตถฌานครั้นออกจากจตุตถฌานจึงเข้าสู่มหาปรินิรวาณ

3. คัมภีร์พุทธจริตและปฐมสมโพธิพรรณนาไว้เหมือนกัน

- พระโพธิสัตว์เสด็จออกจากครุฑพระมารดาจะเสด็จออกกายและไม่ทรงเปอนอสฺจิจิใดๆ มีธารน้ำร้อน น้ำเย็นจะไหลจากอากาศมาสรองแก่พระโพธิสัตว์และพระมารดา ทรงประทับยืนด้วยพระบาท ผินพระพักตร์ไปทางทิศอุดร เสด็จดำเนิน 7 ก้าว เมื่อฝูงเทวดากันฉัตรตาม ทรงเหลียวดูทั่วทิศ และทรงเปล่งวาจาว่า “เราเป็นยอดของโลก เราเป็นใหญ่ในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลก ความเกิดของเรานี้เป็นที่สุด บัดนี้ความเกิดอีกมิได้มี”

- เจ้าชายสิทธัตถะทรงเสด็จผนวช โดยมีนายฉันทะและม้ากัณฐกะออกไปด้วย พระองค์ทรงผนวชที่ริมฝั่งแม่น้ำอโนมาณี โดยมีขณิกการพรหมนำเครื่องอัฐบริขารมาถวาย เมื่อผนวชพระองค์ทรงประทับที่อนุปิยัมพวัน แขวงมัลลชนบท

- พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นเทศนาแรก โดยกล่าวถึงทางสายกลางและได้ตรัสถึงอริยสัจ 4 ประการ โดยแสดงให้เห็นแก่นักบวชทั้งห้าฟัง และท่านเกาณทีนยะหรือโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมและบวชเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา

- พระพุทธองค์ทรงสนานพระวรกายที่แม่น้ำหิรัญยวดี จากนั้นพระองค์ได้ตรัสสั่งให้พระอานันทะจัดเตรียมที่นิรवानหรือปรินิพพานในระหว่างต้นสาละคู่ ตรัสปลงฉิมโอวาทแก่เหล่าภิกษุสงฆ์ สังขารมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ภิกษุสงฆ์ยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม พระพุทธองค์ได้เข้าสู่ปฐมฌานไปจนถึงสมาบัติ 9 จากนั้นจึงเข้าฌานย้อนกลับโดยปฏิโลมไปจนถึงปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้วเข้าฌานต่อไปอีกจนถึงจตุตถฌานครั้นออกจากจตุตถฌานจึงเข้าสู่มหาปรินิรวาน

4. คัมภีร์พุทธจริตและปฐมสมโพธิพรรณนาไว้แตกต่างกัน

- การตั้งชื่อของพระกุมารและการทิวคตของพระมารดานั้น ในคัมภีร์พุทธจริตได้กล่าวว่า หลังจากที่พระกุมารประสูติได้ 10 วัน พระราชาได้มีการจัดเลี้ยงพราหมณ์ให้เกิดสิริมงคลให้แก่พระกุมาร ซึ่งการเลี้ยงพราหมณ์ในครั้งนั้นไม่ได้กล่าวถึงว่า ได้มีการขนานพระนามของพระกุมารหรือไม่ แต่มีกล่าวไว้ในภายหลังว่า ได้มีการขนานพระนามของพระกุมาร ว่า สรวารณสิทธะ เพราะประชาชนมีความสุข ไม่ผิดศีลธรรม และพระมารดา ก็ได้ทิวคต

ส่วนคัมภีร์ปฐมสมโพธิ ได้กล่าวถึงการขนานพระนามและการทิวคตของพระมารดานั้นเป็นคนละวันกัน คือ หลังจากที่พระกุมารประสูติได้ 5 วัน พระเจ้าสุทโธทนะ ได้เชิญพราหมณ์มารับประทานอาหารจำนวน 108 คน แล้วคัดเอาพราหมณ์ 8 คนที่มีความชำนาญในไตรเพทมากกว่าพราหมณ์ทั้งปวงทำนายลักษณะ มีพราหมณ์ 7 คนแรก ทำนายลักษณะเช่นเดียวกับบอสีตดาบส มีเพียงโกณฑัญญะพราหมณ์ ผู้ที่มีอายุน้อยที่สุดมั่นใจว่าพระราชากุมารต้องออกบวชและตรัสรู้เป็นศาสดาเอกของโลก และได้มีการขนานพระนามของพระโอรส 2 พระนาม คือ อังคีรสราชกุมารและสิทธัตถกุมาร แต่โดยมากจักขานพระนามเพียงสิทธัตถกุมารเท่านั้น และในวันที่ 7 พระนางสิริมหามายาทรงทิวคต

- สาเหตุแห่งการออกผนวช ในคัมภีร์พุทธจริตกล่าวถึงสาเหตุแห่งการออกผนวชของพระกุมารมีดังนี้

1. พระกุมารทรงเห็นเทวดาที่แปลงกายเป็นคนแก่จึงรับสั่งให้สารถีกลับราชรถกับไปสู่ราชวัง

2. ในเวลาต่อมา พระกุมารได้เสด็จประพาสอีกครั้ง และได้เห็นคนผู้มีโรคภัยมาปรากฏภายในพระกุมารเห็น เพราะการเนรมิตของเทวดาตนเดิม

3. พระองค์ได้เห็นคนตาย เพราะการเนรมิตของเทวดาตนเดิม

4. พระกุมาร เมื่อเสด็จประพาสได้เห็นไส้เดือน สัตว์เล็กสัตว์น้อยนอนตาย เพราะถูกไถตัด และได้ทอดพระเนตรเห็นชวานากำลังไถ จึงบังเกิดความสงสารในชวานานั้นและวัวที่กำลังทนทุกข์อยู่ในที่แจ้ง

5. พระกุมารได้ทรงเห็นสมณะผู้ที่มีความงามจริยาวัตรทุกประการ พระองค์จึงได้พิจารณาเห็นว่า สิ่งนี้เป็นหนทางที่จะทำให้พระองค์นั้นไม่ต้องมีความแก่ ความเจ็บและความตาย

6. เมื่อทรงเสด็จกลับสู่ราชวัง พระกุมารได้ทรงสดับเสียงของธิดาองค์หนึ่ง ได้กล่าวถึงความดับทุกข์ ยิ่งเป็นเหตุทำให้พระกุมารคิดที่จะออกบวชให้เร็วที่สุด เพราะต้องการที่จะหลุดพ้นจาก ความแก่ ความเจ็บ และความตาย

7. พระกุมารได้เห็นเหล่าสตรีทั้งหลายถึงความวิปลาส ซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ ตามที่ตนได้เคยปฏิบัติเป็นประจำ จึงได้บังเกิดความเบื่อหน่ายยิ่งขึ้น

ในคัมภีร์ปฐมสมโพธิได้กล่าวถึงสาเหตุแห่งการออกผนวชของพระกุมารมีดังนี้

1) ทรงพบเห็น คนแก่ คนเจ็บ คนตาย ชวนให้สลดใจ

2) ทรงพบบรรพชิตผู้สงบ ชวนให้พอพระทัยเลื่อมใส

3) ทรงเป็นห่วงอนาคตของพระโอรสและสังสารสัตว์มนุษย์ทั้งหลาย

4) ทรงเห็นอิริยาบถของนางสนมที่กำลังนอนหลับใหลไม่ได้สติ โดยแสดงอาการ

อันไม่น่าเลื่อมใส จึงบังเกิดความเบื่อหน่าย

- เหตุการณ์ในวันตรัสรู้ คัมภีร์ปฐมสมโพธิได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในวันตรัสรู้ไว้ดังนี้

1. นางนันทพลาถูกเทวดาคลอใจให้น้ำข้าวปายาสมาถวายพระพุทธองค์

2. ทรงระลึกถึงการเกิดขึ้นในชาติก่อนได้ว่าพระองค์ได้เสวยพระชาติเป็นอะไร มีชื่อว่าอย่างไร

ว่าอย่างไร

3. พระองค์ทรงได้รับทิพยจักขุขั้นสูงสุด ทรงทอดพระเนตรเห็นการจุติและการอุบัติของสัตว์โลกทั้งหลายที่ทำทั้งกรรมดีและไม่ดี

4. พระมุนีทรงพิจารณาเห็นลำดับแห่งปัจจุสมุปปาต

5. บรรลุพระสัพพัญญุตญาณอันไม่มีความเปลี่ยนแปลง

ในคัมภีร์ปฐมสมโพธิได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในวันตรัสรู้ไว้ว่า

1. ในเวลากลางคืน พระพุทธองค์ทรงพระมหาสุบิน 5 ประการ

2. ตอนเช้า นางสุชาดา ธิตานายกภูมิแห่งบ้านเสนานิคมนำข้าวมธุปายาส มาถวายที่ใต้ต้นโพธิ์ พระองค์เสวยเสด็จนำถาดทองไปรอยที่แม่น้ำเนรัญชรา แล้วเสด็จไปที่ต้นสาละ

3. ตอนเย็น เสด็จอยู่ใต้ต้นโพธิ์ ระหว่างทางรับหย้าคา 8 กำจากโสทรภียะ คนหา หย้าทรงบูชาที่ควงไม้มหาโพธิ์ แล้วเสด็จนั่งขัดสมาธิโดยอธิฐานว่า “หากอาตมายังไม่บรรลุพระสัมมา สัมโพธิญาณเพียงใดจักไม่เสด็จลุกจากที่นั่ง แม้พระมิ่งสาและพระโลหิตจักแห้งเหือดไป เหลือเพียง หนึ่งเส้นเอ็นและกระดูกก็ตาม”

4. พระพุทธองค์ทรงปราบพญามารที่มาขัดขวางไม่ให้พระพุทธองค์ได้บรรลุอนุตร สัมมาสัมโพธิญาณ เพราะถ้าบรรลุแล้วพระพุทธองค์จักพ้นอำนาจของตน พระพุทธองค์ทรงชนะพญา มารด้วยพระบารมี 10 ทศ ที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญมาแต่ชาติก่อน

5. ทรงบรรลุฉาน 3 แล้วใช้สติปัญญาพิจารณาจนเกิดความรู้แจ้ง คือ

5.1. ในปฐมยาม ทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสติญาณ ทรงระลึกชาติได้

5.2. ในมัชฌิมยาม ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ หรือทิพยจักขุญาณ ทรงรู้การเกิด และการดับของสัตว์ทั้งหลาย

5.3. ในปัจฉิมยาม ทรงบรรลุอาสวักขยญาณ คือ ทรงสิ้นอาสวกิเลสทั้งหลาย คือตรัสรู้อย่าง 4 โดยทรงพิจารณาปัจจุสมุปบาทและขั้น 5

- การบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณในคัมภีร์พุทธจริตกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงบรรลุ ด้วยปัจจุสมุปบาท แต่ในคัมภีร์ปฐมสมโพธิกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงบรรลุด้วยอริยสัจ 4 ส่วนปัจจุสมุปบาทนั้น พระพุทธเจ้าได้พิจารณาหลังจากที่พระองค์ได้บรรลุโพธิญาณแล้ว

- หลักธรรมที่ทรงแสดงในการเผยแผ่ที่เหมือนกันคือ ในคัมภีร์พุทธจริตและปฐม สมโพธิใช้หลักธรรมกับผู้ที่มีอธิมามาก ส่วนที่มีความแตกต่าง คือ ในคัมภีร์พุทธจริตกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักของไตรลักษณ์ คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา โดยเน้นหนักที่ความ ทุกข์ ส่วนในคัมภีร์ปฐมสมโพธิจะใช้อนุปุพพิกถา

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรม, 2543.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ (บรรณาธิการ). ชินมหาานิทาน เล่ม 1 ภาคภาษาบาลี. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. กรุงเทพฯ: หจก.สหประชาพาณิชย์, 2530.

- _____. (บรรณาธิการ). **ชินมทานิทาน เล่ม ๒ ภาคภาษาไทย**. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, กรุงเทพฯ: หจก.สหประชาพานิชย์, 2530.
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และวิรัตน์ อุณนาทรวงกร. **คัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์**. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2527.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **พระราชพิธีสิบสองเดือน เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2533.
- ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. **พระประวัติและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรบริการ, 2515.
- ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **ประวัติบุคคลสำคัญ**. พระนคร: แพร่วิทยา, 2496.
- ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **สังคีตยวงค์**. คำอธิบายหนังสือสังคีตยวงค์ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระอุปาสถุณูปมาจารย์ (กมลเถระ) วัดพระเชตุพน, กรุงเทพฯ: หจก.คิวพร, 2521.
- ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พระ. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.
- ธรรมสิริชัย, พระ. ผู้แปลและเรียบเรียง. **พุทธ-อัสติ nibาต**. (พิมพ์เป็นที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมสิริชัย วัดพระปฐมเจดีย์ นครปฐม), 2528.
- บำเพ็ญ ระวิน. **ธัมมประวัติ: คัมภีร์เพื่อพุทธภาวะ เอกสารหมายเลข 6 ประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่องวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนา ครั้งที่ 2**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2521.
- ประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 4 “ปฐมวงศ์”**, พระนคร: ก้าวหน้า, 2507.
- ผ่อง ช่างกึ่ง. **ภาพพุทธประวัติ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2526.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2530.
- พระเถระ 30 รูป. **ปฐมสมโพธิ 30 ปริจเฉท**. พระเถระ 30 รูป แต่งถวายรัชกาลที่ 5, พระนคร: โรงพิมพ์ไท, 2471.
- พิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ ร.บ.), พระ. **พุทธประวัติที่ศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 5, (พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ ในการทำบุญอายุครบ 4 รอบ 48 ปี พระเมธีวราญาณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโอรสาราม, 15 พฤษภาคม 2539).
- พุทธทาสภิกขุ. **พุทธประวัติจากพระโอษฐ์**. พิมพ์ครั้งที่ 10. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, 2529.

- ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว. **บทความเรื่อง ปฐมสมโพธิ** เอกสารโบราณที่เก่าที่สุดในล้านนา หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ชาวกรุง ปีที่ 2 ฉบับที่ 90 วันอาทิตย์ที่ 23 สิงหาคม 2541.
- วชิรญาณโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. **พุทธานุพุทธประวัติ**. พิมพ์ครั้งที่ 26, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529.
- ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา. **วรรณวิทยา** รวมบทความทางวิชาการ พิมพ์เป็นที่ระลึกในวาระเกษียณอายุราชการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- สมเด็จพระสังฆราช (ปสุสเทว). **ปฐมสมโพธิ**. กรุงเทพฯ. มหাজุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. **อุปกรณ์วรรณคดีทางพระพุทธศาสนา คู่มือพระปฐมสมโพธิ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2525.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธศาสนา: ทศนะและวิจารณ์**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2539.
- เสมอ บุญมา. **อรรถาธิบายและวิเคราะห์ศัพท์ในปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพฯ: หจก.สำนักพิมพ์ ประกายพริ้ง, 2536.
- รัตนปัญญาภระ, พระ. **ชินกาลมาลีปกรณ์**. แสง มนวิฑูร ผู้แปล. พิมพ์ครั้งที่ 4. ในงานพระราชทานเพลิง ศพศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร, กรุงเทพฯ, 2517.
- วงเดือน สุขบาง. “การศึกษาปฐมสมโพธิกถาในแนวสุนทรียะ” **ปริญญานิพนธ์การศึกษา มหำบัณฑิต** มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524.
- วัลลีย์ ภิงคารวัฒน์. “ขินาลังการ: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์” **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษร ศาสตรมหาบัณฑิต** จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2522.